

vrhunskih nego barem donekle kompetentnih kuhara, što uzrokuje snažnu nestabilnost na tržištu; kuhari su spremni mijenjati posao, osobito uoči početka turističke sezone, za nekoliko tisuća kuna razlike u plaći, ne razmišljajući što će se kasnije dogoditi s njihovom karijerom.

Kuhar bez stalnog, čvrstog i dugoročnog restoranskog angažmana, poput Špire Pavlića koji će sljedećih nekoliko mjeseci provesti na jednoj velikoj jahti, osuđen je na profesionalno propadanje jer nitko neće znati što on zapravo radi, jer se neće imati s kime uspoređivati, jer neće znati koliko je napredovao i gdje treba nastaviti učiti. S druge strane, restoran bez stalnog, poznatog kuhara najčešće ne može izgraditi svoj gastronomski identitet osim ako ga ne vode doista jedinstveni restorateri.

Većina restorana koji su isključivo vlasnički, a ne i chefski projekti, na kraju završavaju u osrednjosti punoj praznih stolova. I treće, neki od najistaknutijih hrvatskih kuhara nisu bili kadri podnijeti strahoviti pritisak krvavog restoranskog rada (ako se obavlja predano i ambiciozno, riječ je o jednom od najzahtjevnijih i najtežih poslova uopće).

Debaki Peti četvrtine

Karakterističan je slučaj Dino Galvagno, čovjek neusporedivog talenta, ali i velikog razumijevanja uloge hrane u društvu, kao i uloge restoranske industrije u određenoj

trenutačno uglavnom nema. Postoje samo vrhunski sastojci poput škampa koje je magazin Bon Appetit nedavno proglasio novim kavijarom i guščjim jetricima, dakle ultimativnom lukuznom namirnicom, postoje bijeli tartufi, postoje veličanstvena maslinova ulja i nevjerojatno ukusne ribe.

Razočarani inspektori

Ali ne postoji više od deset ili jedanaest dobrih restorana

DAVID SKOKO

Chef istarske Bate-line danas je jedan od iznimno rijetkih pravih kuhara u pravom restoranu

Kuhar bez stalnog, čvrstog i dugoročnog restoranskog angažmana, osuđen je na profesionalno propadanje

zajednici. Galvagnov debakl s Petom četvrtinom, koja u jednom trenutku jest bila uvjerljivo najuzbudljiviji zagrebački restoran, pokazao je, nažalost, profesionalnu ograničenost potencijalno najboljeg hrvatskog kuhara.

Naposlijetku, krizi na kuharskoj sceni znatno je pomogla i kriza kriterija: većinu ozbiljnih kuhara i restoratera zasigurno je obeshrabrivala činjenica što je Apetit Christiana Cabaliera (Cabaleri ondje ne radi od proljeća lanske godine), dragog čovjeka i sjajnog poznavatelja vina, ali sasvim prosječnog kuhara, dvaput zaredom bio izabran restoranom godine.

Takav poremećaj kriterija i načelna medijska logika da se o restoranima piše samo dobro, nije scenu učinila boljom nego prosječnijom i masovno ignorantskom.

Sjeća ozbiljnih hrvatskih chefova elementarna je nepogoda ne samo za zahtjevnije domaće restoranske goste nego, još više, za hrvatsku turističku industriju. Naš najbrže rastući biznis ne može se osloniti na gastronomiju kao na jedan od prirodnih glavnih elemenata turističke ponude u većini europskih zemalja, jer u Hrvatskoj gastronomije

višeg ranga. Kuloari, ovaj put hotelijerski, a ne kuharski, kažu kako je Ministarstvo turizma pokušavajući dovesti Michelin u Hrvatsku, prošlog ljeta organiziralo izvidnički dolazak nekoliko Michelinovih inspektora koji su na temelju pojedineg trebali odlučiti hoće li se taj utjecajni vodič upustiti u hrvatsku avanturu.

Inspektori su, kaže naš hotelijerski sugovornik, ostali prilično razočarani i depimirani prvim uvidima u stanje hrvatskog restoranskog kuhanja.

Jadranski hoteli s pet zvjezdica osobito su pogodeni nestankom dobrih kuhara, jer su prisiljeni angažirati strane chefove b kategorije ili strane konzultantske kuće, pa su tako meniji domaćih hotela s pet zvjezdica uglavnom jednoobrazni, beskraino dosadni i žučljivo posvađani s duhom mjesta gdje se nalaze.

Dolazak Priske Thuring

Uistinu nema ništa neinspirativnije nego kada na terasi skupog hotela s pogledom na kvarnerski akvatorij, dobijete jelovnik u kojem se nudi norveški losos (ne sušeni, koji jest neizbježna delikatesa, nego svježi koji u Hrvatsku iona-

ko dolazi u drugorazrednim, premasnim izdanjima). Ovaj primjer ne predstavlja slučajni eksces nego pravilo. Dva su rješenja za izlazak iz hrvatske gastronomsko-kuharske krize. Prije svega, nužno je što prije formirati instituciju poput američke CIA-e (Culinary Institute of America, inače stariji od obavještajne CIA-e), koja će okupljati i obrazovati kuhare i restorateri, koja će razviti čitav niz programa vezanih uz kuharski i restoraterski posao, koja će aktivno i dnevno komunicirati s inozemstvom i koja će nuditi različite stupnjeve znanja i napredovanja u profesiji.

Oslanjati se na sadašnje ugostiteljske obrazovne ustanove daljnji je korak prema propasti hrvatske gastronomije. Hrvatska CIA ne bi trebala biti u državnom nego u privatnom ili mješovitom vlasništvu.

Potencijalnim ulagačima (velike hotelske kuće, veći restorani, proizvođači hrane i vina, turističke agencije, Ministarstvo turizma) moralo bi biti jasno da osnivanjem i financiranjem jedne takve institucije ulažu u vlastitu budućnost, i to u sljedećih nekoliko desetaka godina.

Na mnogo nižoj razini, oporavak hrvatskog restoranskog kuhanja može se dogoditi zahvaljujući nekim novim investitorima koji su shvatili da se u turističkoj Hrvatskoj na gastronomiji može zaraditi ozbiljan novac, ili su, pak, pretpostavili da će izlazak iz krize povećati broj lokalnih restoranskih gostiju koji su voljni platiti minimalno sto eura za večeru

RAJKO GRLIĆ

CIJENJENI REŽISER UPRAVO ZAVRŠAVA SVOJ, PREMA NAJAVAMA U OVOM INTERVJU, ZADNJI FILM ■ SNIMA VJEKOSLAV SKLEDAR

Mogao bih još raditi, ali treba stati na vrijeme, da te ne moraju tjerati

Na setu Čaruge koji se Tuđmanovim suradnicima nikako nije dopao

Na snimanju kasnije vrlo uspješnog filma Kud puklo da puklo

U Canessu 1978. u konkurenciji su bila dva Grličeva filma

PIŠE MLADEN PLEŠE

REPORTER

Uprostranom dnevnom boravku stana u Gundulićevoj ulici filmski redatelj Rajko Grlić (68) smjestio je biblioteku s nekoliko tisuća knjiga. U sredini tog ogromnog prostora mali je drveni stol s dvije omanje fotelje, koje, kroz veliki starijski prozor, fokusirano obasjava danje svjetlo, dok su knjige na policama koje zauzimaju cijele zidove u polumraku, pa ambijent u kojemu smo razgovarali, ostavlja dojam scene pripremljene za neki Grličev film. Iz sobe puca pogled na Evangelističku crkvu na uglu Gundulićeve i Hebrangove ulice koja je dovršena 1884. prema projektu arhitekta Hermanna Bollea. Dodatnu ljepotu tom neogotičkom zdanju s transeptom i trokatnim zvonikom, daje sjajno očuvana cigla kojom je obložena cijela crkva.

Obiteljska povijest

“Kada dodem ovdje i pogledam kroz prozor imam dojam da sam usred Firence. Inače, 90 posto knjiga potječe iz očeve biblioteke. Slagao sam ih dvije godine: pregledao sam svaku knjigu, čitao zabilješke, gotovo za svaku znam kada je došla u kuću, kojim povodom. Moj otac Danko bio je filozof, predavao je estetiku pa je biblioteka vrlo raznovrsna, od filozofske literature do monografija o slikarima. Raspoređujući knjige po policama osjećao sam se kao da prolazim kroz obiteljsku povijest. Sve me to sada podsjeća na očeva noćna predavanja, koja su sigurno bili najvažniji fakulteti moje mladosti. Otac je pričao o svemu, o Nietzscheu, umjetnosti, slikarstvu...”

Zivot u neimaštini, nepravde koje su pogadale njegovu obitelj, smatra Grlić, nisu ostavile na njemu traگا.

Ne pamtim to doba po zlu i siromaštvu. Ni drugi nisu imali više, materijalna dobra nisu bila predmet interesa moje obitelji, moj otac nikada ništa nije imao, čak ni automobil, jednostavno ga nije zanimalo. Roditelji nikada nisu pričali o prošlosti, nisu nas opterećivali svojim nesrećama, tragedijama, zatvorima... Mama je osuđena na tri godine zatvora na Golom kada su mi bile tri godine jer je otkrila da je jedan udbaš ukrain namjestaj njezine obitelji. Tata Danko je kao glavni urednik Narodnog lista poslan na tri mjeseca preventivnog zatvora na Golom otoku. No roditelji su nas pošteđeli tih priča, zato u našoj obitelji nikada nije bilo otrova ni mržnje. Kada se moj otac vratio s Golog otoka, morao je ići na radne akcije, tovario je ugljen na Zapadnom kolodvoru, ali se nikada nije Zalo. Kada se majka vratila s Golog otoka, u našoj je kući zavladao veselje, svakog večer roditelji bi izlazili van, društvo se okupljalo po stanicama, pravili su velike svečanosti, družili se s obiteljima Milana Kangge, Gaje Petrovića, ►►

Rudija Supeka, Iva Kuvačića, Vanje Sutlića, odreda ljudima od velikog ugleda u filozofskim krugovima u svijetu. Svi su bili vrhunski intelektualci, ali su istodobno bili veseljaci, šaljivdžije, zaječanti... Osnovali su svjetski ugledni časopis Praxis, Korčulansku ljetnu školu u koju su dolazila najveća imena Marcuse, Bloch, Habermas, Goldman... No kako je Partija smatrala da je lijeva misao opasnija od desnice, Savka je sve to zabranila. Na sreću, iza njih su ostala djela, knjige, o tomu se polako počinju pisati doktorati, proučavanju se njihove ideje i misli”.

Dok smo kroz prozor promatrali crkvu Hermanna Bollea, upitao sam Grlića zašto u novije doba Zagreb nije dobio gotovo niti jedno vrjednije arhitektonsko ostvarenje koje bi izražavalo duh novog vremena. Muzej suvremene umjetnosti, Muzička akademija, šoping center na Preradovićevu trgu, sve su to prostori koji su bili sjajne prilike da se naprave hirabi iskoraci te sagrade zdanja koje će postati zaštitni znak Zagreba, kao što je to učinjeno u svim velikim europskim središtima. “Za to nisu krivi arhitekti, za to je kriva politika”, upozorava Grlić te dodaje kako u nas ima sjajnih arhitekata koji od privatnih kuća rade fantastične stvari, ali politika određuje kakvi će biti veliki javni projekti.

Odioznost prema politici

Tako se politika već na početku intervjua nametnula kao tema, premda je to zapravo i logično jer smo razgovarali u vrijeme mučnih pregovora o sastavljanju nove vlade. “Svake četiri godine za izborne kampanje politika prode kroz ove prostore kao poplava i nanese enormnu količinu mulja. Tako na kraju u ljudima ostaje blato revidirane, frizirane, zloupotrebljavane povijesti, koja je na najgori način prilagođena dnevnim potrebama najprizemnije politike. Političari ne shvaćaju da ono što govore ostane na ljudima kao blato. Uz to, ove tektonske promjene koje se događaju svakih 50 godina, nakon čega se sve što je prije postojalo mora uništiti, poniziti, poplupati, ostavljaju za sobom pustoš poslije koje se uvijek mora početi iznova, od apsolutne nule.

At što su svaki izbori pitanje života i smrti, to nije problem građana nego političara. Oni svojom paniku od poraza projiciraju na ljude. Crkva je, pak, veliki dio te priče, ona je bila jedina ozbiljna opozicija u ove četiri godine, pa nakon što je HDZ iznevjerio nadu u trijumf, tu stranku pokušava zamijeniti Mostom, “civiliziranoj” varijanti Karamarkove stranke. Imam dojam da Crkva kontrolira i usmjerava to što se zove Most. SDP se pak u strahu od Crkve i desnice, dodvorava desnoj opciji, pa je izgubio puno svojih biraha, a nije dobio nove. Pravili su kompromise za koje je teško naći alibi”.

Grlić ne krije odioznost prema politici. Iako ga je pratila cijeli život nikada nije bio član Partije, ali niti jedne druge stranke premda su ga početkom 90-ih zvali iz gotovo svih političkih opcija. Odrastao je u obitelji koja je unatoč svom bolnom iskustvu, bila lijevo orijentirana. Otko Danko i majka Eva bili su predratni skvojevi i partizani i snivali su san o novom svijetu. Premda se taj

NOVI FILM JE O LJUDIMA KOJI SE NE PODNOSE I O MRŽNJI KOJA OPET STANUJE TU MEĐU NAMA

‘Imam vam nešto važno reći, zapravo jednu molbu. Molim vas da ne spavate s glavnim glumicama’, Grliću je kazao njegov mentor, oskarovac Elmar Kloos

njihov san grubo raspršio, kao i mnogih iz te generacije predratnih lijevičara, vjera u bolji svijet nikada ih nije napustila. Za razliku od njih, Grlić se, priznaje, zarana oslobodio tih iluzija. Na pitanje koliko je na takav njegov odnos prema politici utjecalo iskustvo iz Praga u kojemu je studirao od 1966. do 1971., dakle u vrijeme najžešćih političkih previranja, Grlić je zaključio da je češko iskustvo odigralo presudnu ulogu.

“U Pragu se logikom života

pokušala razbiti strašno okamenjena iluzija socijalizma i zamijeniti sa socijalizmom s ljudskim licem. Povjervao sam u tu utopiju, pa sam uskočio u ta previranja s beskonačnim elanom, ali sam nakon šest mjeseci svjedočio kako stvarnost razbija taj mali san. Za to nije bila kriva samo Rusija, ideja o novom društvu nije bila draga ni Zapadu, pa je prepušteno Moskvi da grubo prekinu sve iluzije. To razbijanje sna, štrajkovi u kojima sam su-

djelovao, zauvijek su istjerali iz mene želju da se priklonim bilo kojoj političkoj opciji, da me bilo koja ideja zanese ili fascinira. Jednostavno sam postao politički skeptik. A što se tiče 1968., sretan sam da se ono za što smo se borili nije pretvorilo u stvarnost, da nam se nije dogodilo Krležino prokletstvo da smo ostvarili svoje snove. Tako smo izbjegli opasnost da se naše ideje i utopije prokurvaju i pretvore u svoju suprotnost”.

Potpisnik ovih redova po-

1 KUD PUKLO DA PUKLO U Grlićevu filmu iz 1974. glavne uloge imali su Mladen Budiščak i Jagoda Kaloper

2 BRAVO MAESTRO S Radom Šerbedžijom, Aleksandrom Berčekom, Božidarom Bobanom i Koraljkom Hrs

3 SAMO JEDNOM SE LJUBI Predrag Manojlović i Vladica Milosavljević imali su glavne uloge u hitu iz 1981. godine

4 U RALJAMA ŽIVOTA Vitomira Lončar Bucka i Velimir Bata Živojinović u poznatoj sceni iz Grlićeva hit filma

ideja, duboko razočarani i deprimirani češki intelektualac zaključio je izlaganje dizanjem čaše i fatalističkom porukom na hrvatskom jeziku: “Nitko neće da se spase”.

Beskonačno draga Amerika

Studiranje u Češkoj nije samo politički utjecalo na Grlića, ono je ostavilo traga i na njegovim filmovima koji su, poput čeških, puni humora, satire, ironije... Grlić govori tiho, polako, njegove su rečenice pune ironije i humora, pomaže si tek nenametljivom gestikulacijom s neizbježnim osmijehom, pa se u tomu može prepoznati češki utjecaj. S obzirom na to da je veći dio života proveo u Hrvatskoj, dio u Češkoj, a već više od 20-ak godina u SAD-u, zanimalo nas je koliko su te sredine utjecale na njegovo formiranje.

“Nikada nisam o tome razmišljao. Otišao sam na studij u Prag sa 18 godina, dakle, kao dječak, a vratio se kao odrastao čovjek. To su formativne godine, došao sam iz europskog provincijskog grada u europski kraljevski grad, ali u sivi socijalizam koji je bio različit od šarenog socijalizma u kojemu sam odrastao. Češka sredina je bila različita od sredine u kojoj sam odrastao, bila je racionalnija, kontroliranija, ti ljudi u svemu imaju mjeru, za razliku od južnjaka”.

Grlić s ponosom ističe kako je na Akademiji imao vrhunske profesore, kako mu je Milan Kundera predavao književnost, a zajedno s Lordanom Zafranovićem pet godina bio mu je mentor oskarovac Elmar Kloos. Nakon što su diplomirali Kloos ih je pozvao na ručak i onda im je s puno patosa, značajnim glasom rekao: “Imam vam nešto važno reći, imam zapravo jednu molbu. Molim vas da ne spavate s glavnim glumicama, znam puno slučajeva kada su zbog toga redatelji izgubili autoritet i kada se cijeli projekt raspo”.

Za razliku od Češke, Amerika je za Grlića bila nešto posve drugo. “Odobrio sam SAD jer je ta zemlja bila najudaljenija od mog dosadašnjeg života, bila je potpuna suprotnost od onoga gdje sam živio do tada. U Americi je sve pojednostavljeno, od komuniciranja do pravila življenja, jer bez toga za jednički život toliko različitih zajednica ne bi mogao opstati. Jednostavno je učinjeno sve da se svi u taj sustav mogu lako uklopiti. Možda sam u krivu, ali imaš osjećaj da postoji neka elementarna pravica, ako nešto dobro napraviš, znaš da će to biti prepoznato i priznato, tu nema muljanja i zabušavanja. Ameriku je nemoguće definirati u nekoliko rečenica, ali ta mi je zemlja beskonačno draga.

Ima bezbroj slojeva kao saplitanka, kada nađeš sloj u kojemu ćeš boraviti, onda tamo možeš ugodno živjeti. Tu postoji i jaki intelektualni život, puno je ljudi koji se bave pametnim stvarima, masovna kultura je prisutna, ali nije jednina, ljudi kupuju pametne novine i knjige, gledaju pametne filmove, kultura je jako prisutna i važna”.

Zanimalo nas je zbog čega je zapravo Grlić početkom devedesetih odesao u SAD. “Po najprije, nemam se pravo na ništa žaliti, nikada nisam htio pripadati kategoriji ljudi koji se uvijek žale da im je nešto bilo uskraćeno. Jednostavno: kada sam osjetio da mi tu ne daju

raditi, otišao sam, jer mene zanima rad. Imao sam potkraj osamdesetih producersku kuću s Mladenom Kočevićem koja je u jednom trenutku producirala više filmova nego Jadran film. Ali je onda došla devedeseta pa su nam odmah uzeli prostor na Velesajmu koji smo iznajmili na nekoliko godina, zatim nam je Zagrebačka banka savjetovala da se preselimo u drugu banku.

Zašto sam otišao iz zemlje

Naravno da je to bila teška odluka, moja supruga Ana svakome tko joj kaže: “Lako je bilo vama otići u Ameriku”, odgovara: “Probaj se preseliti u Samobor, pa ćeš vidjeti koliko je to teško”. Krenuli smo od apsolutne nule, no imao sam sreću, kao što je imam cijeli život, da sam relativno brzo našao posao. Vrlo sam zahvalan Americi jer mi je omogućila raditi. I ja sam se često pitao i pokušao si protumačiti koji je bio razlog da mi nisu dopustili raditi kod kuće. Nikada nisam bio član Partije, s komunistima sam se svadao, pa sam imao sve pretpostavke da budem dobro primljeni član ‘novog poretka’. Ulogu su bez sumnje odigrala moja nečista krvna zrnca, o tomu se ne govori, ali se podrazumijeva...”

No nakon svih godina u kojima nisam pokleknuo ni pred kim, bilo bi glupo da sam se prodao novopridošlima za kruh i mlijeko”.

Grlić smatra da je najveći problem Hrvatske što je iz nje otišlo previše mladih obrazovanih ljudi. “Primitivizam je zavladao svim sferama života jer su iz Hrvatske otišli ljudi koji su najobrazovaniji i najposobniji ljudi, oni su danas profesori na stranim fakultetima, rade u ozbiljnim industrijama, a mogli su voditi državu. Neizmjeran je grijeh SDP-a što nije pokušao oplemeniti tu primitivnost, što u ove četiri godine nije pokazao apsolutno nikakav interes za kulturom”.

Kada smo napokon na čeli temu filmu, Grlić se odjednom promijenio. Dok je o politici pričao hladno i distancirano, o filmu je progovorio s vidljivim emocijama. Grlić ima respektabilan filmski opus, najpoznatiji su mu filmovi Kud puklo da puklo, Bravo Maestro, Samo jednom se ljubi, Štefica Cvek u raljama života, Za sreću je potrebno troje, Čaruga, Josephine, Novo, novo vrijeme, Karaula, Neka ostane među nama... Napisao je scenarij, režirao te producirao film Kako snimiti vlastiti film, Interaktivna filmska škola, koji je 1998. proglašen najboljom svjetskom multimedijom.

Priznaje da mu je rad na svakom igranom filmu trajao u prosjeku oko tri godine. Razlog: prvo treba osmisлити priču, potom je pretočiti u scenarije, pa krenuti u potragu za novcem, potom za glumcima i na kraju valja snimiti film.

“Kada se odlučiš za neku priču, ti u svijetu njenih junaka provedeš nekoliko godina. Komadi tvoga života oblikuju te priče. To nisu samo priče koju ti pričaš, ti na neki čudan način počinješ živjeti u tom svijetu. Osim toga, odabir glumca je kod mene strašno dug i bolan proces. Mučim ih jer tražim da po nekoliko puta dođu na audiciju, ali dok sto puta ne probam, ne mogu se odlučiti. Kada ih odaberem,

onda im se posvećujem do kraja. Najljepši dio mog posla je kada iz njih izvučem ono najbolje u njima.

Sjajni novi hrvatski film

Guštao sam praveci svoje filmove, bio sam sretan što sam ih mogao raditi, što su na početku karijere veliki festivali i nagrade nahranili moj mladenački ego. Kada završiš film, probuđiš se drugo jutro i pitaš hoće li više ikada snimiti film. Napravio sam ih dovoljno, i da mi deset Tudmanovih godina nisu pojeili skakavci, vjerojatno bih napravio još dva, tri filma. Sada mi se čini da bih mogao još, ali treba stati na vrijeme da me drugi ne bi trebali tjerati”.

Postoji, međutim, još jedan razlog zbog kojega pripreme za snimanje filma traju tako dugo. Grlić, osim što je kontrolrik koji sve morati imati pod nadzorom, uvijek je zapravo bio i producent svojih filmova. “Ako u svijetu želiš napraviti film po svojoj mjeri, moraš ga i sam producirati. Kada su u SAD-u 1978. ponudili da radim film, shvatio sam da se od mene kao režisera očekuje da imam nešto veća ulogu od električara. Ja bih samo egzekutirao taj film, a ostalo je stvar producenta koji je vlasnik filma. Može ga čak potpuno preoblikovati”.

Grlić je imao ozbiljnih problema s filmovima Samo jednom se ljubi, Čarugom i Virginijom. “Na projekciji filma Samo jednom se ljubi bilo je osam policajaca. Nakon završetka, jedan se policajac okrenuo prema nama i rekao: ‘Da smo naručili od emigracije da napravi film protiv službe, ne bismo dobili ovo’. Zahvaljujući tadašnjem direktoru Jadran filma Sulejmanu Kapiću, unatoč svim otporima i zahtjevima za zatvorom, film je prikazan u kinima, a na festivalu u Cannesu je fantastično primljen. Samo u Zagrebu ga je gledalo više od 120.000 gledatelja, dakle. Kada je odgledao Čarugu, jedan Tudmanov ugledni savjetnik izjavio je: ‘Da smo naručili od četnika film protiv Hrvatske, ne bismo dobili ovo’.

Upravo je pri kraju snimanja novog filma Ustav Republike Hrvatske. “Ne, nije to film o Drugom svjetskom ratu, niti je to politički film. U njemu ima prošlosti u tragovima, u ljudima, u njihovim dušama. Prošlost je u našim junacima ostala kao onaj mulj u kojemu smo govorili, ali to je film koji se događa danas i koji se bavi današnjim svijetom. Pojednostavljeno rečeno, priča koju smo sastavili Ante Tomić i ja je priča o ljudima koji se ne podnose. O mržnji i netrpeljivosti koje opet stanuju tu među nama. Govori o junacima koji jedni u drugima vide obrazac klišea koji im je krajnje mrzak. Koji ne žele međusobno komunicirati jer su umajrije o tome drugome donijeli definitivni sud. No kako ih životna nužda natjera da u jednom trenutku međusobno ovide jedan o drugome, oni polagano, gotovo neprimjetno, i ne bez boli, jedni u drugima počinju prepoznavati ljude”.

Kada je govori o tome kako ga u posljednje vrijeme strašno vesele filmovi mladih kolona. Kako je u nepuna tri mjeseca vidio tri sjajna filma. “Juka, Matanić i Nučić napravili su tri potpuno različita filma, tri uzbudivša filma s kojima bi se ponosila i puno veće kinematografije od naše”.

JAVNO SJEĆANJE

Gotovac je umro prije 15 godina, a još nemamo relevantnih ocjena djela

Dana 7. prosinca 2015. godine navršit će se petnaest godina od smrti Vlade Gotovca. To je povod za podsjećanje na jednu od najpoznatijih žrtava progona posljednjeg razdoblja jugoslavenskog komunizma, pjesnika i esejista, urednika Hrvatskog tjednika, jednog od osnivača HSLS-a, predsjednika Matice hrvatske, na velikog novinara i na jedinog predsjedničkog kandidata na kojeg je tijekom kampanje u demokratskoj Hrvatskoj izvršen atentat. Velikom broju ljudi prva asocijacija na spomen Gotovčeva imena bit će njegov poznati govor ispred zgrade zapovjedništva Pете vojne oblasti JNA u Zagrebu 30. kolovoza 1991. godine. Gotovac je ondje - govorničkom sposobnošću kakva se rijetko vidi - strahove, zebnje i gnjev okupljenog mnoštva uobličio u poruku koja je moćnim generalima najavila da su gubitnici, a apel za pravdom, istinom i ljubavlju barem na trenutak pretvorila u osjećaj pobjede mnogo prije nego li pobjeda stvarno izvrijevanu.

Političko nesnalaženje

Činjenica da se uz njegovo ime i - onda kad se govori o politici - redovito spominje da je on pjesnik, zapravo ukazuje na to da ljudi ili ne znaju što bi o Gotovcu rekli, ili izbjegavaju otvoreno izreći nepovjerenje politički sud. Spominjanje njegova pjesništva, a da gotovo nitko nikad ne izrekne

Gotovac se još u vrijeme komunizma javno deklarirao kao vjernik, no to mu ni na koji način nije pribavilo simpatije Katoličke crkve... On je svima poznat, no ni petnaest godina nakon smrti nemamo cjelovitu ocjenu njegova djelovanja, kao ni relevantne biografije

nijedan Gotovčev stih, izgleda kao prizivanje sveobšajnjavajućeg uzroka njegovih političkih nesnalaženja i stradanja kako u komunizmu, tako i u demokratskoj Hrvatskoj.

Opravljanje zločina

Neizrečena poruka takvog pristupa svodi se na to da Gotovac, da se držao pjesništva i da se nije pokušavao baviti politikom, ne bi stradao. Ako bi bila prihvaćena bez daljnjeg objašnjenja, ta bi poruka mogla biti shvaćena kao alibi za one koji su pjesnika zalutalog u politiku dvaput strpali u zatvor dostojan sovjetskog gulaga, ali i za one kojima je atentat na Gotovca u Puli 1997. godine bio samo potvrda za to da se on gurao tamo gdje mu nije bilo mjesto, naime, kandidirao se za dužnost predsjednika Republike u vrijeme kad je to mjesto bilo rezervirano samo za Franju Tudmana. Takvim olakim

PIŠE BOŽO KOVAČEVIĆ

KOLUMNISTI I PUBLICIST

prihvaćanjem pjesničkog habitusa žrtve kao opravdanja zločina učinjenih protiv nje kao da se izbjegava problematiziranje karaktera režima u ime kojih su zločini počinjeni.

Greške u biografiji

Mahanje pjesništvo kao objašnjenje Gotovčeve političke kalvarije ujedno prikriva neznanje o činjenicama važnim za njegovu biografiju. U na ambicioznije pisanim rijetkim pokušajima prikaza njegova života nailazimo na elementarne pogreške kojima opravdanje ne može biti nikakva licentia poetica. Tako se u dvojezičnom hrvatsko-talijanskom zborniku radova sa skupa o Gotovcu održanog 2009. godine u Rimu navodi da mu je otac bio austrougarski žandar. No 1930. godine,

utamničenje sedamdesetih i osamdesetih godina nika-ko ne može poslužiti kao opravdanje za iznošenje neistina o kulturnom životu Hrvatske pedesetih godina. U zapisima o njegovu životu samo se uzgred, kao nevažna, spominje činjenica da je od 1955. godine pa do kraja 1971. radio kao novinar i urednik na Radioteleviziji Zagreb. Radeći taj posao Gotovac je bio znatno poznatiji širokoj javnosti nego kao pjesnik i esejist. Da bi netko mogao doći na tako utjecajan položaj u okolnostima jednostranačke diktature, bilo je potrebno da se za njega zauzme netko važan i utjecajan.

Prestizjan posao

Kako je Gotovac sredinom pedesetih dospio na televiziju, pitanje je na koje kriterije njegova života tek trebaju dati odgovor. U već spomenutom zborniku o Gotovcu napisano je da ga je rad “spasio od gladi i ekonomskih problema, namećući mu svakodnevnne brige”. Neopravdano projicirajući ono što je Gotovca zadeseo sedamdesetih i osamdesetih godina i na vrijeme kad on nije bio proganjan, autorica tih riječi pokušajima prikaza njegova života nailazimo na elementarne pogreške kojima opravdanje ne može biti nikakva licentia poetica. Tako se u dvojezičnom hrvatsko-talijanskom zborniku radova sa skupa o Gotovcu održanog 2009. godine u Rimu navodi da mu je otac bio austrougarski žandar. No 1930. godine,

Možda najzanimljiviju zadaću za povjesničare predstavlja odnos Katoličke crkve prema Gotovcu. U cijelom svom opusu Gotovac aktualizira temu vjernosti i apsolutno tako da se dva pojma tumače kao sinonimi za pojam Bog. Gotovac se još u vrijeme komunizma javno deklarirao kao vjernik.

Premalo se zna

No to mu ni na koji način nije pribavilo simpatije Katoličke crkve. U jednom razgovoru objavljenom 1999. godine Gotovac, tada predsjednik LS-a, kaže: “Primjerice, župnik u Zadarju u Dalmaciji, u propovijedi me nazvao sotonom. U Prološcu na Veliku Gospu svećenik je u propovijedi nas liberalne nazvao sotonama, dodavši da samo ludaci mogu glasovati za našu stranku.” Logično je pretpostaviti da su upravo takve propovijedi pomiješane s HDZ-ovim agitpropom i odgođavajućom količinom alkohola nadahnule Gotovčeva atentatora 1997. godine. Zanimljivo je da su i komunistička i crkvena vlast upravo u Gotovcu prepoznale svaka svog Svanorolca. Premda je Gotovac svima poznat, o njemu se kao o važnoj ličnosti hrvatske kulture i politike druge polovice 20. stoljeća ipak premalo zna. Ni petnaest godina nakon smrti još nema relevantne biografije i cjelovite ocjene njegova javnog djelovanja. Svrha je ovog članka potaknuti da se to stanje promijeni. ■

Demijurg sudbine

Novi za povjesničare naše povijesti još uvijek je otvorena zadaća utvrđivanja stvarnih političkih naredbo-davaca Gotovčeva progona. Nema dvojbe da je Josip Broz Tito bio veliki demijurg Gotovčeve sudbine. Unatoč brojnim apelima iz inozemstva i učestalom pokušajima Predraga Matvejevića da ishodi Gotovčevu puštanje na slobodu, Tito ga nije oslobodio. Očito, mislio je da Gotovca ne spada u istu kategoriju s Franjom Tudmanom čijim istražiteljima je Tito poručio da mu ne pakuju. No, Gotovac je u zatvoru bio i poslije Titove smrti kamo su ga strpali neki drugi ljudi. Povjesničari bi trebali utvrditi istinitost glasila da je Gotovčev najneumorniji